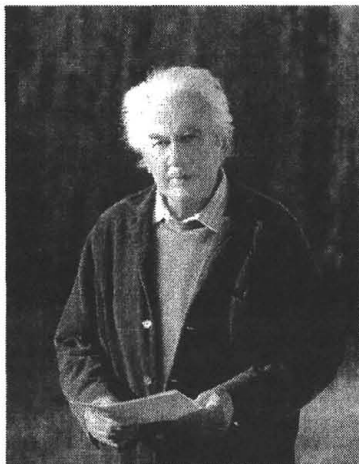

Lipták Pál emlékezete

Február 10-én, csaknem két hónappal 85. születésnapja előtt a békéscsabai, Becsey Oszkár u. 68/a szám alatti egykori polgárházból, ebből a nagyszerű múzeum- és tündéerkertegyüttesből, természet művészi alkotásának és kedvenc műtárgyainak köréből örökre eltávozott valaki, aki legendás könyvtáros is volt – ahogy *Keresztury Dezső* nevezte és írta: „A Nagy Könyvtáros”.

Lipták Pál a magyar közművelődési könyvtárügy közelmúltjának első, ellentmondásosan és hektikusan fejlődő, de végül is felívelő korszakának volt meghatározó egyénisége az 1949-es kezdettől nyugalomba vonulásáig, 1986. január 1-jéig. Nevéhez fűződik e csaknem négy évtized legtöbb szakmai kezdeménye, esetenként korszakváltó-korszakjelző újdonsága, amely a szakma legjobbjait is követésre sarkallta. Pedig akik között iránymutatónak számított, maguk sem voltak akárhik. Rajta kívül, az 1949–1952-es körzeti könyvtári, majd az utána következő megyei könyvtári korszak könyvtárvezetői közül – a néhány odapottyantott és ottfeljtve a székéhez kövesedett „káder” kivételével – jó néhány fejlődött, vált olyannyira kiválónvá, hogy nevéhez is fűződik számos úttörő vállalkozás, korábban még nem volt szakmai teljesítmény. A korszak megyei, illetve egykori körzeti könyvtárvezetői között három állami díjast és tizenegy Szabó Ervin-emlékéremmel kitüntetettet tartunk számon! Hogy ők is igazodási pontnak, mértékadó személynek ismerték el Lipták Pált, az kivívott szaktekintélyével magyarázható, olyan megoldásaival, újításaival, amik előre vitték-húzták az egész érintett szakmai területet is. Az autodidaktaként kezdő – 1949 elején még szabósegéd volt, középiskolai bizonyítvánnyal sohasem rendelkezett – Lipták Pál „elsőségeit”, újdonságnak számító vállalkozásait-csokorba szedni azért is érdemes, mert ezek a megtett út állomásait jelezve a közművelődési könyvtárügy történetének korszakolásához is adhatnak fogódzókat, illetve nyomokban problémátörténetét is érzékeltethetik...

A „Nagy Könyvtáros” – Az „elsőségek” kronológiája

1949. október 1. Az év folyamán az országban létesített tíz körzeti könyvtár között *munkaverseny* kezdődött. A győztes – a *Viharsarok Népe* 1951. március 8-i híradása szerint – a csabai könyvtár, megelőzve Kaposvárt és Zalaegerszeget. A sikeren felbuzdulva a körzeti könyvtárosok július 11-i értekezletén Lipták Pál kez-

deményezésére három hónapig tartó újabb versenyt hirdettek. (E naiv, ügyetlen munkajavító módszeren – amelyet 1950-ben a tudományos könyvtárak körében is bevezettek – az utókor csak mosolyog, és mindaddig lesajnálóan is fogja kezelni, amíg nem jön egy jövőbeli doktorandusz, bizonyítván, hogy a teljesítménynövelés és -mérés sajátos, korai formáját kell üdvözölni az őskor e leleményében!)

1952. március 9. Az ország első megyei könyvtáraként megnyílik a békéscsabai, s ezt csak majdnem fél évvel később, *augusztus 17-én* követi további három, a kaposvári, a szombathelyi és a tatabányai felavatása. A gyorsaság azért is különös figyelmet érdemel, mert maga a jogszabály, a megyei és járási könyvtárak rendszerét megteremtő minisztertanácsi határozat jóval később, *május 14-én* jelenik meg! A csabai könyvtárnyitás háttérében az áll, hogy az ország nagy és bölcs vezérének, *Rákosi Mátyásnak* 60. születésnapjára rendelt legkülönbélebb „termelési és szellemi munkafelajánlások” özönéből a népművelési terület sem akart kimaradni, ám a későn született ötlettel – egy terven felüli intézmény létesítésével – már kifutottak az időből. Körülnézve az egész népművelés területén, kiderült, hogy a születésnap ajándék sietős prezentálására csak a könyvtári ágazatban mutatkozik lehetőség, ha akad vállalkozó a kockázatos kalandra, a szükséges átalakítási munkák erőltetetten gyors kivitelezésére. Lipták Pál belevág és győz: A nagy napon a minisztériumi képviselő jelenlétében pontosan és ünnepélyesen, rendben felavathatják az ország első megyei könyvtárát. „Azon leszünk, hogy ez a könyvtár ne csak az első legyen az országban, de egyben a legjobban dolgozó is” – mondta a könyvtárát átvevő volt körzeti – immár megyei – könyvtárvezető, és szavait az új könyvtár szolgáltatásai, valamint azok a tervek is hitelesítették, amelyek éppenséggel nem egy sebtében összetákoltt intézményformáról és vezetőjének rögtönzött ötleteiről tanúskodtak. A *Könyvbarát* című szakfolyóiratban – a *Könyvtáros* és a *3K* őseiben – áprilisban megjelent *L.-K.* szignójú cikkben, amelynek Lipták Pál és *Kardos Ferenc*, a Népművelési Minisztérium könyvtári osztályának vezetőhelyettese a szerzője, csupa ma is vállalható tény és törekvés olvasható a könyvtár avatási jelenidejéről és jövőbeli céljairól. Ilyenek: a két, egymás melletti ház egyikében többek között irodalmi klub működik rádióval (televízió országunkban még nem létezik!), zenegéppel és „szép lemezgyűjteménnyel”; a másikban, a kölcsönzőben „válogatópolcok” is találhatóak – az akkoriban szokatlan kiállító, ajánló állványok. Az olvasóteremben gazdag kézikönyvtár, és „*Itt helyeztük el a különleges gyűjteményeket is: a művészettörténeti műveket, a békési gyűjteményt, mely a megye történetére vonatkozó nyomtatott és kézíratos műveket tartalmazza, itt kaptak helyet haladó hagyományaink első kiadásai, nagy politikusaink műveinek első kiadásai, II. Rákóczi Ferentől Táncsics Mihályig.*” – A továbbiak pedig: a megyei hálózat gondozásának magától értetődő feladatán kívül például a városban négy fiókkönyvtár felállítása, az üzemi könyvtárak patronálása, valamint az üzemi könyvtárakban „*az egységes könyvtári rend és szervezet építése*”.

1954. március 15. A megyei könyvtár felavatása után két évvel Lipták Pált az ország könyvtárosai közül elsőként tüntették ki a *Kossuth-díjjal*. Az indokolás szerint – lásd a *Szabad Nép* 1954. március 16-i számát és a *Kossuth-díjasok almanachja* című, 1985-ben megjelent kötetet – *a megye területén lévő könyvtárak eredményes fejlesztéséért*. E jogcímet azért kell külön hangsúlyozni, mert a személyét övező legendák egyikeként általánosan elterjedt az a tévhit, hogy a szabadpolc úttörő be-

vezetéséért érdemelte ki a legmagasabb kulturális elismerést. A legenda forrása a 2002-ben megjelent *Kortárs magyar képzőművészeti lexikon*nak Lipták Pálról, a *festőről* megjelent szócikke, amelynek állítása annyira elterjedt, hogy még a környezet szakmai köztudatában is valóságként rögződött, hiába cáfolta még a keletkezés évében egy tényszerű ellenvetés: az 1958-ban történt, valóban új korszakot hozó kezdeményért, a szabadpolc rendszerének bevezetéséért nem lehetett 1954-ben Kossuth-díjat kapni! (Lásd *A Békés Megyei Könyvtár emlékkönyve 1952–2002* című kötet 43. oldalán.) A tévedés forrása minden bizonnyal az az érthető emberi vélekedés volt, hogy a nagy tettek azonnal nagy elismeréssel járnak, illetve fordítva: a nagy kitüntetések–dekorálások mindig közvetlenül kapcsolódnak valamilyen kiemelkedő teljesítményhez. (Lipták Pál 1958 után legközelebb 1964-ben kapott kitüntetést, a *Kiváló Népművelő* címet, ennek elnyerését azonban a szabadpolc bevezetését követő újabb teljesítményei indokolták. Igaz, ezek is valamilyen mértékig a szabadpolc teremtette új lehetőségekből, esztétikai és olvasószolgálati többletekből fakadtak.)

1961. január 14-én az országban az első önálló gyermekkönyvtárnak tervezett épületet avatták fel a csabai megyei könyvtár udvari részében, megelőzve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár elsőként létesített két gyermekkönyvtárát is, a XIII. kerületi 2. és a Liszt Ferenc téri 1. számút.

1962. január 15-én megnyílt az országban az első igazán szép, otthonos, színes, az egybefüggő nagy tereket Lipták Pál által tervezett világos bútorokkal berendezett, a terem végfalát könnyed galériával lezáró szabadpolcos felnőtteknyvtár is. Ez a könyvtár etalonná vált, stílusa, megoldásai gyorsan terjedtek az országban. Központi bútorgyártás azonban akkoriban nem létezett, és még a Könyvtártudományi és Módszertani Központban (KMK) sem dolgozott könyvtárépítéssel, -berendezéssel foglalkozó szakember. A Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) kulturális osztályán a könyvtárakkal foglalkozó Kiss Jenőnek, aki egykor maga is a csabai könyvtárban dolgozott, sikerült rábeszélnie Lipták Pált tapasztalatainak és bútorterveinek közzétételére. Ezek a SZOT és a KMK közös kiadásában *A kis könyvtárak korszerűsítése, berendezése* címmel 1963 végén 600 példányban meg is jelentek – nem csak a legkisebb könyvtárak nagy hasznára!

Az 1964 utáni két évtized a betakarítás időszaka, Lipták Pál legeredményesebb könyvtárosi korszaka. Ebben fő szerepet játszott kéthónapos nyugat-európai tanulmányútja 1963-ban – az UNESCO költségén – *Sebestyén Gézával*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettesével és *Kellner Bélával*, a későbbi állami díjassal együtt, akinek épp akkor épült a megyei könyvtára Kaposváron. A Német Szövetségi Köztársaság, Dánia és Svédország könyvtáraiban látottak szemlélet-tágító hatása Békéscsabán igazán gyors eredményt hozott, ugyanis már

1964. február 1-jén megnyitotta az ország első *közművelődési könyvtári zenei részlegét*, amelynek szolgáltatásait a kivitelezők elérhetővé, hallgathatóvá tették a melléte lévő, gyönyörűen megújított gyermekkönyvtár kis látogatói számára is.

A következő évek a nagy építkezések korszakát hozzák a megyében, mielőtt azonban ezekre kitérnénk, hadd idézzünk fel egy más jellegű dátumot: 1972. augusztus 18-án, az új kitüntetés, a *Szabó Ervin-emlékérem* első kiosztásának napján a hat dekorált egyike Lipták Pál volt.

1970-ben megindult az első központilag szervezett könyvtárépítési akció, *Száz falu – száz könyvtár* elnevezéssel. Ennek keretében avatták fel

1971. január 29-én az Újkígyósi Községi Könyvtárat, amely arról lett nevezetes, hogy 370 négyzetméteres alapterületével abban az időben az ország legnagyobb falusi könyvtára volt. A többiek építése-avatása pedig 1971 további hónapjaitól kezdve történt, és még inkább

1973-tól 1976-ig: A három nagy országos könyvtárépítési akció (az említett *Száz falu – száz könyvtár*, továbbá a *Petőfi-emlékkönyvtár*, majd a *30 év – 30 könyvtár*) során országos pályázati pénzekből és helyi forrásokból Békésben épült-bővült a legtöbb szép könyvtár. A *Száz falu...* keretében négy, a *Petőfi-emlékkönyvtár* akcióban hat (köztük két új), a *30 év – 30 könyvtár* pályázat segítségével szintén hat, köztük az 1975 szeptemberében felavatott medgyesbodzási, amely az ország legszebb falusi könyvtára címre is esélyesen pályázhatott volna.

A központi könyvtárépítési pályázatok megszűnése után a megye saját erejéből fogott hozzá a folytatáshoz. A cél az volt, hogy nyolc-kilenc év alatt mindenütt megtörténjen a megyében élők számára „a lakóhelyükhöz méltó könyvtár kialakítása”. Az

1976. július 20-án meghirdetett pályázat olyan sikeres volt, hogy 1984 februárjában már csak három könyvtár várt rendbetételre, hogy Békés lehessen az ország első megyéje, ahol minden falusi könyvtár közintézményhez méltó külső (épület) és belső (megfelelő nyitvatartási idő) körülmények között működik. Ugyanebben az időben megindult a megye nagyobb – később várossá rangosított – településein lévő alközponti könyvtárak bővítése-szépítése is.

1978. szeptember 20-án felavatták a battonyai *Népek Barátsága Közművelődési és Iskolai Könyvtár*nak elnevezett létesítmény 560 négyzetméteres új épületét, amelybe a svéd–magyar együttműködésben gyártott Allmedia-bútorzat első példányait telepítették.

Minderre a koronát a megyei könyvtár új otthonának megépítése tette fel. Az első „kapavágás”

1981. május 28-án történt, a bokrétaünnepség 1982. április 22-én volt, az új, 6000 négyzetméter alapterületű könyvtárat pedig 1985. augusztus 20-án avatták fel. Itt, ezen az építkezésen is történt valami, ami nálunk még sohasem volt: a könyvtár régi otthonának, egy XIX. század végi, XX. század eleji polgárháznak nem lebontása, hanem belefoglalása a teljesen új épületbe, ezáltal egy régi utcának nem csupán a vonalát, hanem arculatát is megőrkítve. Érdemes kiemelni az építésszek és Lipták Pál páratlan együttműködését is a tervezésben és kivitelezésben. Talán nem véletlen, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közponjának ezredfordulós kibővítését és rekonstrukcióját tervező *Hegedűs Péter*nek ez a csabai könyvtár volt az egészen fiatalkori mestermunkája. Lipták Pál számára pedig főhivatású könyvtárosi tevékenységének nemcsak betetőzése, hanem befejezése is. Az

1985. augusztus 20-i könyvtárávatásra már a „sétáló szabadságáról” érkezett; az év végén, 63 éves korában nyugalomba vonult. Utána tíz évig még összehozott a könyvtár részlegeként egy nagyszerű *artotékát*, nagy magyar kortárs művészek 470 grafikai lapból álló gyűjteményét, és rendezte *A hónap műtárgya*-sorozat kiállításait, amelyekhez ő írta az ismertetők szövegét is. 1995-ben, 73 évesen vonult ki véglegesen a könyvtárosságból. Utoljára a megyei könyvtár jubileumi, az első avatás 50. évfordulóját ünneplő 2002. évi megemlékezésen vett részt, két évvel végzetes egészségromlásának kezdete előtt...

A képzőművész

Lipták Pál nem csak könyvtáros volt. Amikor *Török Bálint*, az Országos Könyvtári Központ kiküldöttjeként a Békéscsabán létesítendő körzeti könyvtár számára munkatársakat keresett, a múzeumban működő képzőművészeti szabadiskolában talált rá, valamikor 1949 elején. Sem könyvtárosként, sem képzőművészként nem hitelesítette semmilyen iskolai bizonyítvány, csak az *intelligenciája*, ahogy a 82 éves Török Bálint utólag jellemzi kikérdezését–kiválasztását, akkori szóval a „káderezést”. A művészeti szakirodalom felsorolja ugyan szabadiskolai mestereit, de az a szakkör jellegű, heti néhány órás foglalkozás nem magyarázza meg, hogyan válhatott keményen végzett, egész embert követelő könyvtárosi munkája mellett már 1952-ben kiállító művésszé Lipták Pál, aki ráadásul éppen ebben az időben, 1951 őszétől 1953 nyaráig (és nem 1952–1953-ban, mint valamennyi szakirodalmi forrás közli!) végezte el levelezőként a budapesti Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskola könyvtár szakát, mégpedig kiváló eredménnyel, „vörös diplomát” szerezve. A titok nyitja a tehetség és az állandó, magas fokú önművelés. Képzőművészi teljesítményének kiterjedt irodalma van, a közművelődési szaksajtóban is jelentek meg méltatások: e sorok írója 1966-os békéscsabai képcsarnoki kiállítását a *Népművelés* című folyóiratban ismertette, majd az 1988. évi, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban (nem a Miskolci Városi Képtárban mint a *Kortárs magyar művészeti lexikon* és ennek nyomán a *Révai Új Lexikona* állítja!) rendezett kiállítása ürügyén *Művészetek és mesterségek vonzásában* címmel ugyanő méltatta a teljes szakmai és művészi élet együttesét a *Könyvtáros* 1988. évi 8. számában. Amikor pedig a Szemimpex Kiadó 1999-ben (évmegjelölés nélkül) a *Szemenkár Mátyás* szerkesztette gyönyörű, magyar, angol, német és szlovák nyelvű albumban összegezte az életművet, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* olvasói számára *Vajda Kornél* kisesszéje mutatta be a könyvet és hívta fel a figyelmet az alkotóra az 1999. júniusi számban. Lipták Pál művészeti munkásságának jellemzésére egyetlen tény: 1952 és 1980 között négy év (1953, 1956, 1976, 1979) kivételével minden esztendőben szerepeltek képei kiállításon, némelyik évben négyen-ötön is. Aki ismerte, tanúsíthatja, még több alkalma lehetett volna megmutatnia alkotásait, de nem volt könnyen kitárulkozó alkat. 1989-ben például hiába akartuk az OSZK-ba hívni képeivel, hiába kecsegtettük a jó helyszín rajzával és az igazgatóság szíves invitálásával, nem állt kötélnek. És nem nekünk szólt az egyetlen visszautasítás. Eladásra sem szívesen bocsátotta képeit, az eladottakat pedig legszívesebben visszavásárolta volna – esetenként vissza is vette.

Hetvenedik születésnapján, 1992. április 16-án utóda, *Ambrus Zoltán* nagyszerrű ajándékkal lepte meg: képzőművész és költő–író barátainak, valamint két könyvtáros pályatársnak egy-egy tiszta fehér papírlapot küldött, hogy ezen ki-ki a maga módján köszöntse az ünnepeket. A visszakapott lapokat kötetbe rendezve nyújtotta át Lipták Pálnak. A rajzokat, verseket és köszöntő sorokat tartalmazó, színes, egyetlen példányos kötetről fekete-fehér nyomat is készült ötven számozott példányban, elsősorban a szerzők számára emlékül.

Az 1997. évi 75. születésnapot a megyei könyvtár Lipták Pál munkáiból összeállított kiadvánnyal szerette volna megünnepelni – hasztalanul. E sorok írója ugyanakkor a jó nyomdával rendelkező veszprémi megyei könyvtár igazgatójával, *Halász Bélával* és a somogyi igazgatóval, *Varga Róberttel* megállapodott, hogy kiadnak

egy összeállítást Lipták Pál olvasónaplójából, amelyben gondolatreflexiók és színes-színezett ecset- és tollrajzok alkotnak csodálatos képegyütteseket, néha szinte freskó erejű látomásokat. A képeket ugyanúgy, mint korábban, most sem sikerült megkapni közlésre... Szerencsére az említett, nagy Lipták-albuma *Szövegtörődékek – ecsetnyomok* címmel bekerült hét ilyen lap, de ez nem pótolja az elmaradt legalább 77-et! Ma már remény sincs arra, hogy a művészi életműnek ezen és egyéb részei nyilvánosságot kapjanak. Alkotójuk mindig is öntörvényű ember volt, és öntörvényűsége haláláig nem változott. „Halhatatlanságával”, utóéletével nem foglalkozott. Milyen nagyon jellemzőek rá az életmű-album mottójaként maga írta sorok: „...*Tíz esztendő szabad elhatározással döntöttem sorsomról. Úgy nőtem, mint egy facsete a határban, melyet fává nővel az idő, miközben nem gondozta, nem nyeste, alakította senki... Ha a facsetetét durva sérülés nem éri, alakja, formája olyanná válik, mint a levele.*”

A könyvesínáló

Ha ebbe a fogalomba a könyvillusztrálástól a kiadásig többféle tevékenységet beleértünk, a kezdeteket az 1960-as évtized elejére tehetjük. Lipták Pál első külföldi tanulmányútjáról (1960. augusztus 24–szeptember 7., Csehszlovákia) ezt írta útjelentésének végén: „*Visszaérkezésem után kezdtük megjelentetni azokat az ajánló jellegű címjegyzékeket is, melyek hasznosságáról ott meggyőződtem, s amelyek a szabadpolcos kölcsönzés magától értetődő kiegészítői.*” Ezek a címjegyzékek, valamint a könyvtár irodalmi és egyéb rendezvényeinek meghívói természetesen illusztrációkkal jelentek meg, amelyeket Lipták Pál készített és tipográfiai kivitelüket és elrendezésüket is ő határozta meg. Ujjgyakorlatoknak tekinthetők, ugyanúgy, mint könyvtervezéseinek első terméke, az 1963-ban a csabai nyomdában készült *Tíz esztendő... (Jegyzetek a bácsalmási könyvtár munkájáról)* című könyvecske, amelynek tipografálását, illusztrálását, valamint borítójának tervezését egyaránt ő végezte, és a nyomdai munkákat végig irányította. Bácsalmáson is eltöltött egy napot vázlatok, rajzok készítésével, és megrajzolta a könyvtár galériáját, amely meg is valósult – csak éppen 22 évvel később, 1985. augusztus 17-én... A munkáért természetesen ugyanúgy nem várt és nem is kapott egyetlen fillért sem, mint a kis könyv szerzője, e sorok írója.

Könyvtervezői kísérletei az 1970-es évek elején kiadói vállalkozássá értek. Akkorra már a könyvtár saját nyomdáját is kifejlesztette és kitanulta. *Fodor András* és más íróbarátok segítségével elindította a *Poesis Hungarica* nevű költészeti sorozat két változatát, folyamát, amelyben 20-20 füzet jelent meg olyan nagyságok munkáival, mint *Nagy László*, *Weöres Sándor*, *Illyés Gyula*. A *Graphica Hungarica* sorozat tíz kiadványában pedig szintén a legnagyobbak alkotásaiban gyönyörködhet az olvasó-szemlélő; íme a nem teljes névsor: *Feledy Gyula*, *Kass János*, *Kondor Béla*, *Reich Károly*, *Szalay Lajos*, *Würtl Ádám*. A 250 példányban készült, számozott kiadványok – az irodalmi sorozatok füzeteihez hasonlóan – ma már ritkaságnak számítanak, s akiknek birtokába kerülnek, azt sem tudhatják, kinek köszönhetik e gyöngyszemeket, hiszen egyik példányra sem tette rá a nevét tervezőként, tipográfusként Lipták Pál! Szerénységére jellemző, hogy amikor a még Amerikában élő Szalay Lajossal levelezni kezdett, nem árulta el neki, hogy

ő maga is képzőművész, és ezt a tényt még akkor sem közölte vele, amikor a nagy rajzművész hazatelepedett Magyarországra.

Az író

„Lipták Pál a festők körében festő, a nyomdászok között nyomdász, az írók körében irodalmár – majdhogynem azt írtam: író. Az utóbbi bizonyítására nemcsak társalkodó kedvű perceinek verbális telitalálatai, jóízű történetei, anekdotái szolgálnak, azt sejtetvén, hogy ha akarna, »irodalmi író« is lehetne, hanem olvasónaplója a legfőbb tanúságtevő. Amikor ugyanis nyugdíjba küldte önmagát, a hirtelen életformaváltás megrázkódtatását olvasónaplójával vezette le: az élményeit, gondolatait, olvasmányait és az ezekhez fűzött rajzos látomásait – nem kommentárjait – megörökítő olvasónaplóinak minden oldala jól megkomponált írásmű és képzőművészeti alkotás is egyben. (Kár, hogy nem engedi kiadni a naplók válogatott lapjait.) Kiállított műveinek szemlélőit talán arra sem kell külön figyelmeztetni, hogy minden képének címadása valódi írói lelemény.” – Ehhez a Könyvtáros 1988. évi 8. számából, a 488. oldalról önmagamtól vett idézethez, az utolsó mondatához mindjárt hadd idézzek „idegen” szövegeket is, a Lipták Pál című, előbb már emlegetett album képaláírásaiból néhányat, magától a festőtől: *Elhagyott tanya virraszt a tört magányban; Fogó csöndjét az est befonja; Önszántából szolgál a szabad ember; Ég és föld sírnak helyettem szakadatlan; Em-lékünk mint rőt őszi lomb lehull; Tündököl a táj a pelyhes pirkadatban; Kis nők vihognak utcai fényben stb., stb.* – kell ezekhez magyarázat?

A harmadik szövegnek, amelyet a Könyvtári Levelező/lap 1996. évi 2. számából idézek, annakidején szerkesztőként a *Levél a kertből* címet adtam. Így kezdődik:

„Vasárnapi kerti robot helyett levelet írok az egyik körtefa árnyékában. Néhány lépésnyire azoktól a meggyfáktól, amelyek Pali fiam halálát okozták. Ez évben nem hagytak a seregélyek egy kalapnyi termést sem, formájukat is elvesztették a fák, a kertet se díszítik, ki kellene pusztítani valamennyit. De ki emeljen baltát, ki fogjon fűrész ehhez a művelethez?

Mindez befolyásolná hangulatom, leveletem elterelné a tervezett iránytól, ha hagynám... [Itt panaszok következnek az elvesztett műterem miatt, majd az orvosság és a gyógyulás.] Írni kezdtem, több órán át, naponta... A hosszú tél folyamán, azt hiszem, kiírtam magamból, ami mondanivalóm volt, idejében befejeztem. Még nem készült el az ilyenkor szokásos családregény, de amit eddig írtam, az mozaikja lehet annak is.

Megörökítettem könyvtárosságom történetét. Nem a csabai könyvtár történetét, hanem azt, hogyan lettem könyvtáros, miként alakult sorsom ebből kifolyólag. Rövid történetek ezek, melyek egészszé állnak össze. Párhuzamos életrajzok azokkal, kikkel találkoztam, s akik már eltávoztak közülünk...

Mindez rövidebb része írásaimnak, a többi gyermekkorom emlékei adják. Az Alsó-tized, az Arany utca és környéke. Csabai történetek, nevekké, adatokkal, hitelesen...”

A Lipták Pál levelében említett könyvtári történetek közlését – a hozzájuk kapott rajzokkal együtt – megkezdtém még abban a számban. Az év végéig összesen három jelent meg közülük. Amikor a szerkesztői váll-lapot letettem, a szerző visszakérte a kéziratokat, és soha senkinek nem adott belőlük. A próbálkozás tehát, hogy Lipták Pálból a szokásos módon, a nyomtatott folyóiratoldalak révén „szabadalmazott” írórt faragjunk, kudarcba fulladt.

Lipták Pál azonban író volt a Könyvtári Levelező/lap nélkül is. „Íróságát” rossz helyen kerestem. Csak most, végigolvasva írásait, jöttem rá: mindig is író volt, a *leveleiben*. Ha ezeket valaha összegyűjtenék és kiadnák, kiderülne, hogy színvonaluk méltó a nagy hagyományú magyar missilis (elküldött) levelek irodalmi nívójához. Akik levelezési kapcsolatban álltak vele, tudták, hogy az ügyintéző levelekre hamari választ várhatnak tőle, de a beszélgető, gondolkodtató levelekre olykor fél vagy egy évet is várniuk kell. Akkor viszont azt kapják, amire csak a legjobb irodalom képes: valamit, ami felemel, felvillanyoz, ugyanakkor töprengésre késztet, majd megnyugtat, és napokra–hetekre kibékíti a címzettet a világgal...

A gyűjtő

Nagyszerűen összeválogatott gyűjteménye volt népművészeti tárgyakkól. A szuszékok, butéliák, szöttesek és a kézművesség más termékei megtöltötték előbb a Békésre vezető út mentén a Kossuth-díjból vásárolt telekre felhúzott kis házát, majd a városi műtermét, végül a Micsurin (ma: Becsey Oszkár) utcai egykori polgárházat is, amely a végében emelt, a telket lezáró pótépülettel együtt kis kertet ölel magához. Az említett gyűjteményeket kiegészítette a keleti szőnyegek tekintélyes kollekciója, és szinte mellékesen, mintegy dekorációként a régi könyvek, többnyire Békésben „használt” szlovák nyelvű kiadványok 200-250 kötetes válogatása, valamint kortárs alkotók kisplasztikái és a modern magyar éremművészek plakettjeinek sokasága. Megszámolásukat – jó tizenöt éve – ezernél abbahagytam. És mert a hozzáértőt a szerencse is segíti, időnként hozzácsapódott a gyűjteményhez valamilyen vendégdarab, nem gyűjtött, de színes ékítmény is: így tűnik fel például egy album telised-tele nagyszerű, sosem látott szecessziós ex librisekkel, vagy más műfajú, de hasonlóan egyedi értéket képviselő egyéb műtárgy is az együttesben.

Az egészet egybefogja – és talán Lipták szellemileg legértékesebb gyűjteményét képezi, mert felnőtt életének szellemi vonzódásait, érdeklődési körét leképezi – óriási levelezésének gyűjteménye. Ez a gazdag tárház annyira fontos volt számára, hogy rengeteg tevékenysége mellett is szakított időt rendezésére és pontos „katalogizálására”. Könyvtárosokkal és a magyar művészeti, irodalmi, szellemi világ legjobbjával folytatott levelezése a XX. század második felének megkerülhetetlen forrása könyvtár- és művelődéstörténeti, valamint irodalmi és művészettörténeti vonatkozásban egyaránt.

Lipták Pál nemcsak mint a zsbivásárok rendszereš látogatója szerezte gyűjtői tudását, hanem a szakirodalomból is jócskán merített. Nagyon gyorsan vált a gyűjtött területek szakértőjévé. Ha ezeken-ezekről publikált volna, „tanúsítványos” tudósnak ismernénk el, cáfolatául annak a megkülönböztetésnek, elhatárolásnak, amelyet *Mátrai László* annak idején szerencsétlenül a *tudós könyvtáros* és a *könyvtártudós* egymást kizáró ideálképei közé tett...

Az imént felsorolt gyűjtemények teljességben és minőségben megfelelnek egy-egy igen jó múzeumi gyűjteményágazatnak. Megteremtőjüktől immár örökre elválva, jövőjüket az értékek iránt még fogékony egykori szemlélők–barátok mindenképpen a közgyűjteményekben látnák biztosítottak. Ennek azonban csekély a valószínűsége. Pedig – legalább a kisebb piaci értéket képviselőknek – a leveleknek, az ex libriseknek, az érmeknek és a nem nagyszámú régi könyvnek – ott volna a helyük, ahova alkatilag, „érzelmileg” tartoznak, megteremtőjük, Lipták Pál életművének legnagyobb, maradandó alkotásában, a megyei könyvtárban, annak is az „öreg” részében, az egykori Szemián-sori házban.

* * *

Az emlékező sorok írása közben állandóan zavart, hogy lépten-nyomon lexikon-cikkek téves adataival kellett foglalkoznom. Valamennyit nem is soroltam fel, egyről azonban még szólni kell: A 2000-ben megjelent *Kortárs művészeti lexikon* Lipták Pál műveinek egyik közgyűjteményi őrzőhelyeként a „József A. Megyei Kvtár, Bcsaba” helyszínt jelöli meg. Ilyen nevű megyei könyvtár azonban nincs Békéscsabán, de van: Békés Megyei Könyvtár, vagy Békéscsabai Megyei Könyvtár (esetenként kiegészítve a fenntartó megnevezésével is). Néhány éve az egykori pécsi városi könyvtárat is magába foglaló Baranya Megyei Könyvtár–Pécsi Megyei Könyvtárat első vezetőjéről, a könyvtárosként is évtizedekig kiválóan dolgozó *Csorba Győző* Kossuth-díjas költőről nevezték el, 2006 októberében pedig a Kiskunhalasi Városi Könyvtár vette fel alapító igazgatója, az állami díjas *Martonosi Pál* nevét. Csak merem remélni, hogy valamelyik évfordulóján Békés megye és Békéscsaba város is megajándékozza könyvtárát az alapító, *Lipták Pál* nevével.

P. S.: Az utolsó mondat leírása után érkezett a hír: a Békés Megyei Könyvtár fenntartója úgy döntött, hogy a könyvtárat július 1-jével összevonja a *Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola* nevű intézményegyüttes egyik (első) részével és a szintén megyei ún. *Humánfejlesztési és Információs Központtal*, a volt Megyei Pedagógiai Intézettel. A határozat baljós jelként szinte Lipták Pál halálával egy időben született. És bár az új komplexum igazgatójává a Lipták Pál-i könyvtári örökséggel jól sáfárkodó *Ambrus Zoltánt* tették meg, a közelmúlt tapasztalatai alapján bizonyosnak látszik az is, hogy a könyvtárnak az az ideája, amelynek értelmében a *könyvtár még azonos a könyvtárral*, nem fogja túlélni az új kreáció élén bekövetkező első vezetőváltást!

Geró Gyula

Bakonyi Géza (1950–2007)

2007 nagyszombatján nagy szomorúság érte az Egyetemi Könyvtárat Szegeden és a könyvtárosokat szerte az országban: meghalt Bakonyi Géza, a könyvtár főigazgató-helyettese, a Szegedi Tudományegyetem bölcsészkarának tanszékvezető egyetemi docense.

Életútja

Érettségi után a József Attila Tudományegyetem bölcsészkarára jelentkezik, magyar–olasz tanári szakra, ezt sikerrel el is végzi 1975-ben. Érdeklődése egyértelműen és határozottan az olasz irodalom, irodalomtörténet iránt mutatkozik meg. Ha egyenes úton haladhatna, akkor az egyetem olasz tanszékén kezdené oktató- és kutatómunkát. Ám sok más kortársához hasonlóan következik a később már korántsem csak kitérőnek minősíthető vargabetű, Bakonyi Géza az Egyetemi Könyvtárban kezdi meg munkáját. Az egyelőre inkább munkahelyet, mintsem szellemi inspirációt biztosító könyvtári szolgálati helyeken az akkori monotonitást úgy tudja elviselni, hogy folyamatosan fejleszti tudását, részben a már megtervezett egyetemi doktori értekezése tárgyában, részben az olasz irodalom számára kedvenc alakjai, a már említett Dante és az itáliai reneszánsz, részben – mondhatni, nagy ugrással – Leopardi és ismét ugrással, a XX. századi olasz irodalom számos más írója s a kortárs magyar szerzők tanulmányozásával. 1978-ban megvédi disszertációját, az olasz tanszéki munka azonban változatlanul csak álom. A könyvtári tudományok még mindig nem érintik meg igazán, 1980-tól olasz irodalmi levelező aspirantúrára veszik fel, célja a kandidátusi fokozat megszerzése. Hogy végül csak 1991-ben tudja megvédeni kandidátusi disszertációját, abban nagypolitikai és szakmapolitikai okok is közrejátszanak, kandidátusi értekezésének címe ugyanis *Realista tájékozódások a 20. századi olasz irodalomban*.

Miközben változatlanul szerelme marad az olasz világ, a könyvtárat a nyolcvanas évek közepétől egyre erőteljesebben foglalkoztató és új könyvtári filozófia kialakítására is alkalmas lehetőség, a könyvtári számítástechnika, automatizálás vagy mondjuk úgy, könyvtári informatika első komolyabb jeleinek felbukkanása igen nagy hatással van rá. Életében és munkájában nagy változást okozott a számítógép, az informatika megjelenése. Mintha a könyvtári munka igazi értelmét találta volna meg. Formálisan is közeledik a könyvtártudományhoz, posztgraduális képzésben a nyolcvanas évek végén elvégzi a könyvtárszakot. Elmélet és gyakorlati tudás terén már magasan képzett, és ehhez adódik egy csodálatos képesség, a számítógép, az informatika tudományának önképző elsajátítási képessége. Tu-

dása e téren megegyezik a legmagasabban kvalifikált informatikusokéval, és nagy előnye, hogy azokat a területeket is már töviről hegyire ismeri, amelyeket meg kell hódítani a számítógépnek és az informatikának.

A kilencvenes évek új lehetőségeket hoznak a könyvtári munka fejlesztésében, több külföldi tanulmányútja, országos tájékozódása szintén tudását növeli, amelyet egyre szélesebb körben ismernek el a könyvtári szakemberek is. Megkezdődik életében az a szakasz is, amikor a megszerzett tudást másoknak is átadhatja. Mégpedig – talán némi rekompenzációként – a kilencvenes évek közepén és végén az Olasz Tanszék tanszékvezető helyettese, majd megbízott vezetője is lesz. Igaz, csak rövid időre, de végre teljesül egy nagy kívánsága. Sőt, a könyvtártudományi területen is jelentős esemény főszereplője, 1999-ben megkezdheti egyetemi tanszéki könyvtártudományi oktatói munkásságát.

Kutatási területei az eddigi megszokott témákon (olasz irodalomtudomány, szemiotika és hermeneutika, narratológia, textológia) kívül és mellett olyan újdonságokkal gyarapodnak, mint a modern információs technológia a könyvtárakban, hálózati információforrások, irodalmi szövegek digitális feldolgozása, számítógépes visszakeresési rendszerek.

Munkássága

1992-től az Egyetemi Könyvtár osztályvezetőjeként alkalma van arra, hogy automatizálási elképzeléseit az egész könyvtárra vonatkozóan is átgondolhassa. Tagja annak a szakértői csapatnak, amely a kilencvenes évek közepén külföldi tanulmányúton tájékozódhat a könyvtári automatizálás helyzetéről a nálunk akkor még e tekintetben előrehaladottabb Nyugaton. Egyike azoknak, akik az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer tervén dolgoznak ebben az időben. Tájékozódásának eredményeként – koncepcióit is sok esetben kifejtve – megszületnek könyvei, köztük a *Korongba zárt gondolatok*, a *Navigáció a hálózaton*, megírja egyetemi jegyzeteit, köztük az *Integrált könyvtári rendszerek*-ről szólót. A kilencvenes évek közepétől szaporodnak meg tanulmányai, amelyek között ott vannak az olasz vonatkozásúak is, de már ezek jellege is összefügg számítástudományi kutatási eredményeivel, mint például a *Digitális szövegfeldolgozás szerepe a Dante-kutatásban* című hosszabb tanulmánya. A '90-es évek közepétől – és ez összefügg tanszéki oktatói–kutatói tevékenységének kiteljesedésével – a könyvtár-informatikai művek sora születik meg tollából. Hazai és nemzetközi konferenciák sokaságán vesz részt 1992-től egészen a haláláig, és a legtöbb esetben előadást is tart magyar, olasz, angol nyelven. Tanulmányútjai szinte minden európai országot érintenek, Svájctól Angliáig, és természetesen a szeretett itáliai városok egyetemein is megfordul, némelyiken (Firenze, Udine) oktat is.

Maga is nagy eredményének tartotta, hogy szívós munkásságának köszönhetően az addigi bölcsészkar speciális könyvtáros képzés (amely informatikus könyvtárosokat és régi könyves könyvtárosokat adott) átalakulhatott általános könyvtáros képzéssé. A létrejött Könyvtártudományi Tanszék egyetemi docensi rangú vezetőjeként rövid idő alatt olyan képzést valósított meg, amely a modern kor új szemléletű könyvtárai számára olyan országosan elismert felkészültségű ifjú könyvtárosokat képez, akik már közel annyira informatikusok is, mint könyv-

tárosok. Mindeközben közel negyed évszázadon keresztül folyamatosan kurzusokat tartott az Olasz Tanszéken is.

Pályájának utolsó tizenöt éve hatalmas szellemi teljesítményt jelent és fontos, legtöbb esetben országos kihatású eredményeket mutat fel. Számos projektben meghatározó résztvevő volt, soknak maga volt a vezetője. Emlékezzünk a '90-es évek közepén a szegedi felsőoktatási könyvtárak százmilliós nagyságrendű automatizálási projektjére, a nemzeti könyvtárral közösen folytatott Eruditio projektre, a KIKERES nevű kormányzati adatinformációs program egyik bizottságának vezetésére, a Széchenyi-tervben támogatott Mátrixsz projektben való szereplésére, több kutatás-fejlesztési téma, közöttük „Az olasz nyelvi és irodalmi kultúra eszmetörténeti vonatkozásai” című program vezetésére és persze nem utolsósorban a magyarországi közös katalógus, a MOKKA megvalósításában és működtetésében játszott kiemelkedő szerepére.

Országos ismertségét és elismertségét méltón jelzi, hogy a könyvtártudomány és informatika, valamint számos más tudományterület irányító, meghatározó bizottságaiba kéri fel munkálkodásra. Ha csak néhányat is említünk közülük, az is lista-szerű. Tagja volt az Nemzeti Kulturális Alapprogram kuratóriumának, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ODR bizottságának, az Oktatási Minisztérium Könyvtári Tanácsának, a Miniszterelnöki Hivatal Széchenyi-terv könyvtári tanácsadó testületének, a Magyar Terminológiai Társaságnak, a Hungarnet Egyesületnek, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elektronikus könyvtár szekciónak és számos más testületnek.

Mindezek mellett teljes energiával munkálkodott az Egyetemi Könyvtárban. 1996 óta igazgatóhelyettesként, majd 1998 óta informatikai, 2003 óta általános főigazgató-helyettesként. Ebben az időszakban vált a könyvtár – nem kis részben éppen az ő munkája nyomán – egyikévé a legismertebb magyar könyvtáraknak. Hisz' az Egyetemi Könyvtár a könyvtári munkafolyamatokat teljesen automatizálta, aktívan kezdett részt venni a könyvtárak digitalizálási projektjeiben, a NIIF által elindított könyvtári programokban.

Bakonyi Géza egyik legfontosabb könyvtári célkitűzésének tartotta a stratégiai tervezést, ennek három, az Egyetemi Könyvtárra vonatkoztatott konkrét eleme sokat elárul szemléletéről. Az új épület lehetőségeivel és élve az eddigi zárt rendszerű könyvtár teljes átalakítását tűzte ki nyitott könyvtári rendszerré, a hibrid vagy komplex könyvtári modell maradéktalan megvalósítására törekedett, hogy ezáltal mind a hallgatók, mind az oktatók könyvtári igényei messzemenően kielégíthetők legyenek.

Az új könyvtár tervezésében, különösen az informatikai rendszer tervezésében óriási teljesítményt nyújtott, neki is köszönhető, hogy immár több éve a teljes épület informatikai jellegű hibamentesen működik. A könyvtár vezetői, szakmai értekezleteinek motorja, a meglévő lehetőségekben a továbbfejlesztést látó, a még csírában lévő ötletekben a kiteljesedést szisztematikusan segítő egyéniség volt. Távlatokban és egészben gondolkodott, de mindig figyelt a legapróbb részletre is. Joggal lehetett várományosa az Egyetemi Könyvtár főigazgatói posztjának.

A jelentős kitüntetések nagyrészt korfüggők, Bakonyi Géának egy miniszteri dicséreten kívül a Magyar Felsőoktatásért Emlékplakett és a Trefort Ágoston-díj volt meg, az életművet koronázó jelentős szakmai kitüntetéseket már nem kaphatja meg.

Személyisége

Nem lenne teljes az emlékezés, Bakonyi Géza személyiségének méltatása nélkül. Halála után jöttek sorban a részvétnyilvánító üzenetek. A megrendültség, a döbbenet szavai után a spontán méltatások megható mondatai következtek. Pótolhatatlan úrt kelt bennem a hiánya. Mind szakmai tudása, a könyvtárosság iránti alázata, mind egész személyisége egyszerűen magával ragadó volt. „Sokszor szinte észrevétlenül, a háttérből segített minket” – így egyik tanítványa. „Büszke vagyok rá, hogy vezetése alatt végezhettem el a könyvtár szakot” – mondja egy másik. „Sokat tanultam tőle, nagy tisztelője vagyok” – írja egy már nagyon elismert könyvtári szakember is. „Az Ő elvesztésével olyan hiány keletkezett a magyar könyvtáros szakemberek sorában, amelynek pótlására nem lesz egyhamar lehetőségünk” – írja le a valóságot a minisztériumi – korántsem formális – részvétnyilvánítás. S nézzünk haza is, a szegedi Könyvtárra, a Karra, munkatársai mindegyike őriz valami maradandót, szépet és jót vele kapcsolatban. Azonban különösen felhívnom így utólag is a spontán emlékezések két szavára a figyelmünket. A háttérből és észrevétlenül, mint Géza tevékenységét spontán jellemző két fogalom Géza nagy tudásával párosulva kiad egy harmadikat. Ez pedig a szerénység. Csendesen és halkán, nem akarván uralni se helyet, se helyzetet, mondta el véleményét, terveit, érveit. A felületes, rohangáló menedzser-típus számára ez megtévesztő volt, a halk érvek már csak akkor jutottak el füléig, amikor már késő volt. De számosan figyeltek, hallgatták és hallották. Nem adminisztrálta, adta a tudását előadásaiiban mint oktató, tanulmányaiban mint kutató s napi munkájában mint könyvtári vezető.

Bakonyi Géza személyisége kissé visszahozta mai valóságunkba a reneszánsz embert. Azt, aki a tudomány sok területén volt művelt, a művészetekben járatos, sőt maga is alkotó, az életet igenlő és élvező, s mindezeket az embertársai javára és épülésére kamatoztató. Széles kört átfogó tudománya vitathatatlan; a kultúra, a művelődés több területének ismerete mellett az igencsak egzakt számítástudomány, programozás, adatbázis elmélet és gyakorlat ismeretei mellett operációs rendszerekkel, sőt bizonyos fokon a hardverek rejtelseivel is közeli barátságban volt. A művészi alkotáshoz pedig életének utolsó szakaszában ért el, szakértő társak által elismert fotóművész lett. Képei igazi témáját kevés számú pihenőnapján az ország vidékein feleségével vagy magányosan barangolva többnyire a természetben találta meg. Képei csodás színvilágot, mindennekelőtt egy nagyon egyéni módon kifejezett harmóniát egyesítenek magukban.

Betegségét méltósággal és hősiesen viselte. Egyetlen panaszszava nem volt, a tömény mérget szervezetébe juttató kemoterápiás kezelések másnapján újra zörgött a kulcs könyvtári szobája ajtajában, mintha fájdalom, szenvedés nem létezne, nagy tervektől az aprómunkáig folytatta napi tevékenységét. Nagy úrt hagyott maga után, egyben nagy példát is jelent számunkra.

Mader Béla